

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE SOSYAL İNCELEME RAPORLARI (SİR) VE GÖZETİM RAPORLARININ YERİ

Prof. Dr. S. Sevda ULUĞTEKİN *
Prof. Dr. Yüksel Baykara ACAR **
Özlem CANKURTARAN ÖNTAŞ ***

GİRİŞ

Çocukların yetişkinlerden farklı olduğunun ve korunması gerektiğinin vurgulandığı 20. yüzyıl, suça yönelen çocuklar için de uluslararası birtakım düzenlemelerin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Çocuğun yaşama, korunma, gelişim ve katılım haklarına işaret eden Çocuk Haklarına Dair Sözleşme tüm çocuklar için sosyal adaleti sağlamayı hedeflemektedir. Suça yönelen çocuklar açısından sözleşmenin, bu hedefi gerçekleştirmesinde çocuk adalet sisteminin kurum ve kuruluşlarının yanında, bu sistemin belkemiğini oluşturan sosyal inceleme raporları ve gözetim raporlarının rolünü vurgulamak gerekir. Bu raporlar, suça yönelen çocukların içinde bulunduğu koşulların “nasıl”ını ve toplumla bütünleşmesi açısından çocuğun “neye ihtiyacı” olduğunu ortaya koyar. Yani SİR ve gözetim raporları, çocukların suça yönelme nedenleri ve ihtiyaç duydukları müdahalenin içerildiği sosyo-legal belgelerdir. O halde, SİR ve gözetim raporlarının çocuk adalet sistemindeki rollerini tartışırken, çocukların suça yönelme nedenlerini ele almak yararlı olacaktır. Ekosistem perspektifi, çocukların suça yönelmesini açıklamada olduğu kadar, onların toplumla bütünleşmesi için gereken adımların atılmasında da sistemsel bir bakış açısı getirecektir.

Ekosistem perspektifi, birey ile çevre etkileşimini temel alan, yaşanan sorunların birey ve çevre etkileşiminden kaynaklandığını vurgulayan bir yaklaşım içerir. Böyle bir yaklaşım, çocuk suçluluğunu, çocukların bireysel özellikleri ve patolojileriyle açıklamak yerine, sistemlerin etkili işlemeyişi ya da fonksiyonel olmayışı ile açıklamayı vurgulayacaktır. İşte bu çalışma, çocuk adalet sisteminde SİR’ler ve gözetim raporlarının yeri ve işlevini ekosistem perspektifi çerçevesinde ele almaktadır. Bu amaçla ilk olarak,

* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğretim üyesi.

** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğretim üyesi.

*** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, öğretim görevlisi.

ekosistem perspektifinde çocuk suçluluğu konusunun incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Ekosistem Perspektifinde Çocuk Suçluluğu

Bireyi çevresi ve çevresiyle etkileşimi içinde değerlendirme olanağı sağlayan ekosistem perspektifi, çocuk suçluluğunu açıklamada kapsamlı bir bakış açısı getirmektedir. Böyle bir bakış açısı ise çocukların suça yönelmelerinde sistemlerin yerini ve rolünü vurgulamayı mümkün kılmaktadır.

Çocukların suça yönelme nedenleri, mikro, mezzo ve makro düzeydeki sistemler ve bu sistemler arasındaki etkileşim çerçevesinde incelenebilir. Aşağıda ilk olarak mikro daha sonra mezzo ve makro sistemler ile bu sistemlerin çocuk suçluluğundaki yeri kısaca ele alınmaktadır.

Mikro Sistemler

Ergenlik çağı, çocukların suça yönelmesinde kritik bir yaş dönemini içermektedir. Hızlı bir gelişim ve değişimin yaşandığı bu çağ, çocukların ailelerinden kopmaya başladığı ve yeni sosyal çevreler edindikleri bir dönemdir. Kimliğini oluşturma çabası, çocukların başka sosyal çevrelere yönelmesi açısından önemlidir. Bu çevrelerden okul ve akran grubu çevresi bu dönemde daha büyük önem ve değer kazanmaktadır. Çocuk suçluluğuyla ilgili olarak mikro sistemler, çocuğun içinde bulunduğu ergenlik dönemi ve çocuğun ailesi olarak ele alınabilir.

İçinde bulunduğu dönemin bir özelliği olarak kimlik arayışı içinde olan ergen, bu arayış içinde kendini çevresinden yalıtma (yabancılaşma) yoluna gidebilmektedir. Bu yalıtma yolu, çocuğun içinde bulunduğu kimlik arayışı ile ilgili yaşadığı çatışmalardan kurtulma ve çıkış yolu aramasında yarar sağlayıcıdır. Ancak çocuğun kendi bedenine, duygusal ve sosyal çevresine yabancılaşması aşırı bir hal aldığıda çocukta kendine dönük ya da çevreye dönük olarak yıkıcı davranışlar gelişebilmektedir. (Gökler, 2003) Bu davranışlardan biri de suç davranışıdır.

Çocuk suçluluğuyla ilgili araştırmalar 1980'li yıllarda daha çok aileye bağlılık ve çocuk suçluluğu üzerinde odaklanmıştır. Ancak daha sonraki araştırmalar, aileye bağlılıktan daha çok ailenin reddedici ve kısıtlayıcılığının çocuk suçluluğundaki önemine değinmiştir. (Seydlitz ve Jenkins, 1998, 56; Uluğtekin, 1991) Bunun yanında aynı çalışmalarda ailedeki disiplin biçimi, aile içi etkileşim, ailedeki olumsuz rol modelleri, evden kaçma ve parçalanmış aile faktörlerinin de çocuk suçluluğundaki yerine işaret edilmiştir. Ailedeki olumsuz etkileşim, disiplin biçimi; çocuğun aileye yabancılaşmasında önemlidir. (Angenent ve Man, 1996, 96) Bu yabancılaşma, çocuğun ailesiyle ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Çocuğun evden

kaçarak kendini dışarıda var etme çabasına girmesine neden olarak çocuğun suça yönelmesine ortam yaratabilecektir.

Mezzo Sistemler

Çocuk suçluluğuna ilişkin literatür mezzo düzeyde bazı sistemlerle ilgili faktörlerin çocuk suçluluğundaki etkisini ortaya koymaktadır. Bu sistemler akran grubu, okul, işyeri ve boş zamanları değerlendirme olanakları olarak görülmektedir.

Ergenlik çağında akran grubu en önemli çevreyi oluşturmaktadır. Schaefer, (1980) ailenin etkisi azaldıkça, akran grubunun çocuk üzerindeki olumsuz etkisinin daha fazla olacağını ortaya koymuştur. (Akt., Uluğtekin, 1991, 47) Kimlik arayışındaki çocuk akran grubuna olan bağlanma ve akran grubundaki norm ve değerleri benimseme yoluna gidecektir. Dolayısıyla o grupta yükselen değer, çocuk tarafından daha fazla benimsenebilecektir. Gökler, (2003) akran grubundaki sadakat duygusunun çocuğun kendi varlığını anlamlandırmasında önemli rolünü vurgulamaktadır. Delikara, (2001, 154) ve Berndt, (1979, akt., Angenent ve Man 1996, 140) araştırmalarında akran gruplarının çocuk suçluluğundaki etkisini vurgulamıştır.

Çocuk suçluluğuna ilişkin literatür, suça yönelen çocukların okul olanaklarından yararlanamadığını ortaya koymaktadır (Uluğtekin, 1991; Baykara, 1998; Türkeri, 1995; Hancı, 2002). Bunun yanında, suça yönelen çocukların okulda başarısız oldukları, okula devam etmekte sorun yaşadıkları, küçük yaşlarda okul hayatı ile birlikte çalışmaya başladıkları, okuldan kaçtıkları ve okulda damgalandıkları görülmektedir. (Baykara, Acar ve Cankurtaran Öntaş, 2003)

İş yaşamı, çocukların suça yönelmesinde değerlendirilmesi gereken diğer bir sistemdir. Araştırmalar, suça yönelen çocukların yoksulluk, kısa sürede meslek sahibi olma isteği, eğitim yaşamını sürdürememe gibi nedenlerle küçük yaşlarda çalışmaya başladıklarını ortaya koymaktadır. (Baykara, 1998; Uluğtekin, 1991; Kıcalıoğlu, 1988; Türkeri, 1995; Hancı, 2002) Böyle bir yönelim çocukların okul yaşamını olumsuz etkilediği gibi, çocukların olumsuz rol modelleriyle karşılaşmasına da neden olabilmektedir. Bunun yanında küçük yaşlarda çalışma yaşamına girme, çocuğun yaratıcılığını geliştiren ve toplumsal rollerini öğrenmesine yardımcı olan "oyun" ihtiyacını da engelleyici olabilmektedir.

Son yıllarda boş zamanı değerlendirme ve buna ilişkin olanaklar, çocuk suçluluğu literatüründe daha fazla vurgulanmaktadır. Bunun yanında Angenent ve Man, (1996, 182) "boş zaman suçluluğu" kavramını vurgulamaktadır. Yani, çocukların boş zamanlarda yapacak bir şey bulamama nedeniyle suç davranışına yönlenebildiklerine işaret edilmektedir. Boş

zamanı değerlendirme ergenlik çağında daha büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda çocukların yaratıcılıklarını aktarabilecekleri, enerjilerini kullanabilecekleri ve kendilerini ifade edebilecekleri faaliyet ve düzenlemelerin gerekliliği önemlidir. Ülkemiz açısından bu faaliyetlerin yetersizliği ve hatta yokluğu söz konusuyken; kahve, bilardo gibi olumsuz mekanların çocuklar için kolay erişilebilirliği çocuk suçluluğuna katkı verici olmaktadır. Son zamanlarda yaygınlaşmış bulunan ve olumsuz kullanımlara açık olan internet kafeler de bu anlamda tekrar değerlendirilmelidir.

Makro Sistemler

Çocukların suça yönelmesinde belki de en önemli sistemler makro sistemler ve bu sistemlerdeki boşluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkenin çocuk ve ailelere yönelik sosyo ekonomik politikaları, toplumsal ve kültürel yapısı, sosyal adaletin nasıl sağlanmaya çalışıldığı, göç ve medya makro sistemler arasında düşünülebilir. Küreselleşme ve neoliberal politikalar yoksulluğun ve şiddetin daha da artmasında etkili olmuştur. (Özdek, 2000; Torczyner, 2000) Özellikle yoksul gruplar küreselleşme sürecinden etkilenmiştir. Göç ve bunun sonucunda yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel değişim ile yeni yerleşilen kent ve toplumla bütünleşememe; risk gruplarını ortaya çıkarmıştır.

Makro düzeydeki bir diğer önemli faktör, mevcut uygulamalar hakkında değerlendirme olanağı sağlayan, yeni düzenlemeler için yol gösterici olan ve sosyo ekonomik politikalara yön veren o ülkedeki araştırmalarla ilgili politikalarlardır. Bu nedenle gerek o toplumu gerekse çocuk suçluluğunu bilimsel açıdan görebilme olanağı sağlayan araştırmalar artırılmalı ve bunun sonuçlarından yararlanılmalıdır.

Makro sistemler, belki de ülkemiz açısından diğer iki sistemden daha hayati bir öneme sahiptir. Türkiye’de çocuk adalet sisteminin oluşması Avrupa’yı yaklaşık yüz yıllık bir gecikmeyle izlediğinden, bu sistemlerle ilgili çalışmaların gerekliliğini ön plana çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi mikro düzeyde çocuğun suça yönelmesindeki nedenler, çocuğun kendinden çok, içinde bulunduğu gelişim dönemi ve aile özellikleri olarak görülmektedir. Mezzo sistemler olarak akran gurubu, okul, işyeri, boş zamanları değerlendirme olanakları öncelikli olarak vurgulanırken makro sistemler olarak toplumların sosyokültürel yapısı, siyasal ve sosyo ekonomik politikaları ile göçler ve medya sayılabilir. Tüm bu sistemler çocuk suçluluğu açısından iç içe ve birbirleriyle bağlantılı bir durum göstermektedir. Çünkü çocuk suçluluğu çok faktörlü (sistemli) bir olgudur. O halde çocuğun suça yönelmesinde bu sistemlerin rolünün değerlendirilmesi yanında, suça yönelen çocuğun güçlendirilmesi ve toplumla bütünleştirilmesi sürecinde de bu sistemlerden yararlanılmalıdır. Yani suça yönelen

çocuğun koşullarını anlayabilme ve değerlendirebilme olanağı sağlayan bir araç olarak SİR'ler ve gözetim raporlarında söz konusu üç sistemin yer alması gerekmektedir. Çünkü SİR'ler ve gözetim raporları suça yönelen çocuğa kendini anlatma ve ifade etme olanağı sağlayan belgelerdir. Aşağıda SİR'lerin ve gözetim raporlarının "Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun" çerçevesindeki yeri tartışılmaktadır.

Türkiye'de "2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun"da SİR'lerin ve Gözetim Raporlarının Yeri

2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun, SİR'lere 20. maddesinde değinmektedir. Buna göre, "Ceza ve tedbirin uygulanmasından önce gerekirse küçüğün aile, terbiye, okul durumu, gidişatı, içinde yetiştiği ve bulunduğu şartlar veya bunlar gibi gerekli görülen sair hususlar çocuk mahkemeleri nezrinde görevlendirilmiş olan sosyal hizmet uzmanları veya yardımcıları veya pedagoğ veya psikoloğ veya psikiyatrist gibi uzmanlar marifetiyle araştırılır." denmektedir.

Görüldüğü gibi, söz konusu kanun, suça yönelen çocuğun bireysel ve sosyal değerlendirilmesi için araştırma yoluna gitmektedir. Ancak bu araştırmanın "gerekirse" yapılması her çocuğun bu haktan yararlanmasını engelleyici olmaktadır. Çünkü sosyal inceleme raporları, çocuğun ihtiyaç duyduğu müdahaleyi vurgulamasının yanında, çocuğun toplumla bütünleşmesi amacıyla, çocuk mahkemesi ve toplumdaki diğer sistemler arasında köprü oluşturan sosyo legal dokümanlardır. Yani bu raporlar aracılığıyla çocuk mahkemesi toplumla bütünleşmesinde yardımcı olduğu suça yönelen çocuklar açısından topluma, hem sorumluluğunu paylaşma hem de üstlenmesi gerektiği sorumlulukları hatırlatma konusunda uyarıcı olmaktadır. Sosyal inceleme raporları aracılığıyla, toplumda gereksinme duyulan yeni kurumlar ile hizmet ve programlara da dikkat çekilir. Dolayısıyla bu raporların her çocuk için hazırlanması, tüm çocukların bireysel ve içinde buldukları çevre farklılıkları gözetilerek değerlendirilmesi ve toplumla bütünleşmelerinde gereksinmelerinin belirlenmesini sağlayacaktır.

İlgili Kanun'un tedbir ve ceza alanına getirdiği önemli bir yenilik "gözetim sistemi" olmuştur. Toplum temelli bir tretman biçimi olan gözetim, çocuğu içinde yaşadığı çevreden ayırmaksızın, toplum kaynaklarından yararlanarak, çocuğun yasalara uygun davranış geliştirmesinde yol göstermeyi amaçlayan bir uygulamadır. (Uluğtekin ve Baykara Acar, 2003) Yasada, hakkında tedbir kararı uygulanmış, cezası ertelenmiş ve şartlı tahliye edilen çocuklar hakkında gözetim kararı alınabileceği belirtilmiştir. 31. maddede gözetim delegeleri olarak adlandırılan görevlilerin, "gözetimlerine verilen küçüklerin temayülleri ve gidişatını devamlı olarak gözeticeği; gerekli gördükleri

takdirde veli, vasi veya sair kimse veya kurumlardan her türlü bilgileri toplayacağı ve keyfiyeti bir raporla çocuk mahkemesine bildirecekleri” belirtilmiştir. Ayrıca gözetim delegelerinin gözetime tabi küçüğün, temayülleri ve gidişatı hakkında gerektiğinde ve herhalde, iki ayda bir rapor vereceğine ve gözetime engel teşkil eden durumlar ortaya çıktığı takdirde derhal çocuk mahkemesine bildirmek suretiyle önlenmesini isteyeceğine işaret edilmektedir.

SİR, çocuğun sosyal, duygusal ve bilişsel özelliklerini, başta ailesi olmak üzere içinde yaşadığı çevresel (akran grubu, okul, iş, mahalle, boş zaman olanakları gibi) koşulları, suçuna ilişkin bilgileri ve çocuğun toplumla bütünleşmesi için nasıl bir müdahalenin yapılması gerektiğini öngören belgedir. SİR’ler çocuğun sistemsel açıdan yaşam öyküsünü ve bunun hangi noktalarda kırılarak çocuğun suça yöneldiğinin değerlendirildiği araçlardır. Yani, suçun ortaya çıkışı ekosistem perspektifinde mikro, mezo ve makro düzeydeki sistemler açısından değerlendirilmekte ve suçun denetlenmesi için bu sistemlerle nasıl çalışılacağını içeren bireysel müdahale planı sunulmaktadır.

Gözetim raporları, gözetim sürecinde belirli aralıklarda mahkemeye sunulan, çocuk mahkemesi uzmanının çocuk ve çevresiyle yaptığı çalışmayı, değişme ve gelişmeleri değerlendirdiği belgelerdir. Çocuğun bireysel ve toplumsal özelliklerinin değerlendirilerek, SİR’lerde ortaya konulan müdahale planı, gözetim raporlarında yaşama aktarılır. Bu bağlamda, gözetim raporları müdahale planının uygulama sürecini, çocuk, aile ve toplumda meydana gelen değişimleri, bu açıdan ortaya çıkan eksiklikleri, dirençleri ve işbirliğini içermeli, sürecin ekosistem yaklaşımı çerçevesinde analizini sağlayabilmelidir. Gözetim raporları, benzer olarak çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmet ve programlar açısından toplumu uyarıcı ve topluma kendi sorumluluğunu hatırlatan raporlardır.

Gerek SİR’ler gerekse gözetim raporlarında çocuğu, içinde bulunduğu çevreyi ve koşulları anlamak ve değerlendirebilmek için yukarıda sözü edilen ve çocuğun suça yönelmesinde etkili tüm sistemlere ilişkin bilginin var olması gerekmektedir. Bu sistemler, çocuğun toplumla bütünleşmesi ve güçlendirilmesinde kendilerinden yararlanılması gerekli toplumsal güçlerdir. Şu halde, böylesine işlevsel olan SİR’ler ve gözetim raporlarının Türkiye’deki durumunu incelemek gerekmektedir. Aşağıda, bu amaçla yapılan iki bilimsel çalışmanın bulgularına yer verilmektedir.

Türkiye’de Sosyal İnceleme Raporları ve Gözetim Raporlarının Durumuna İlişkin Bilimsel Araştırma Sonuçları

Ülkemizde SİR’lerin çocuk adalet sistemindeki işlevini değerlendirmeye yönelik tek çalışma Uluğtekin, (1993) tarafından gerçekleştirilen *Türkiye’de*

Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları Araştırması adlı eserdir. Araştırma, belli bir kuramsal temele göre hazırlanan model sosyal inceleme raporuna göre Türkiye'deki çocuk mahkemelerindeki uygulamayı değerlendirmeyi ve sosyal inceleme raporlarının örgütsel bağlamda işlevselliğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada 1988-1992 yılları arasında İstanbul 1. Çocuk Mahkemesi'nde hazırlanan 156 SİR ve 114 mahkeme kararı değerlendirilmiştir. Bu amaçla, SİR'ler içerik ve biçim açısından değerlendirilmiş; ayrıca SİR'ler ile mahkeme kararları arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Ortaya konulan bulgulara göre, SİR'lerin hazırlanmasında hayati öneme sahip ev ziyaretlerinin genellikle gerçekleşmemiş olduğu ve bilgilerin çoğunlukla çocuk ile yapılan görüşmelerden elde edilmiş olduğu belirlenmiştir. SİR'lerde en ayrıntılı ele alınan bölüm "*aile ve çevreyle ilgili bilgiler*" dir. Ancak ailenin sosyal ve ekonomik özellikleri ile aile çocuk ilişkileri daha fazla yer alan bilgiler iken, çevreyle ve çocukla ilgili toplumdaki diğer sistemlere ilişkin bilgilerin çok zayıf kaldığı; hatta hiç yer almadığı görülmüştür. SİR'lerde suçun ortaya çıkışı hakkında bilgiler verilirken, çocuğun nasıl bir müdahaleye ihtiyacı olduğu konusundaki bilgiler ise çok eksiktir. Araştırmada çocuklarla ilgili kararların ancak %28'inde SİR vurgulanmıştır. Hâkimin isteği üzerine hazırlanan SİR'lerde mahkeme kararlarında söz edilmemesi oldukça düşündürücüdür. SİR'lerin %82'sinde müdahale planı veya müdahale niteliğini taşıyan herhangi bir uygulamadan söz edilmemektedir. Araştırmada mahkeme kararlarında SİR'den söz etmeyle aileyle mülakat yapma ve çocuk mahkemesi uzmanı (ÇMU) ile çocuğun etkileşimi konularında bilgi verme arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Araştırma bulgularında görüldüğü gibi, ülkemizde çocuk adalet sisteminde SİR'ler işlevini çok az bir düzeyde yerine getirmektedir. Bu durum, suça yönelen çocuğun ve çevresinin ihtiyaçlarının suçun ortaya çıkışı ve suçun denetlenmesi bağlamında gerektiği gibi değerlendirilemediğini düşündürmektedir. Yani çocuk gereksinim duyduğu müdahale ve hizmeti alamamaktadır.

Gözetim sürecindeki tek çalışma olan *Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri ve Gözetim Raporları* (Baykara, 1998) araştırması benzer sonuçların gözetim sürecinde yaşandığını ortaya koymuştur. Araştırma, belli bir kuramsal temele göre oluşturulan model gözetim raporu doğrultusunda Türkiye'deki çocuk mahkemelerindeki gözetim uygulamasının bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamıştır. Araştırmadan, çocuk adalet sisteminin bir parçası olan gözetim sisteminin ve hazırlanacak gözetim raporlarının değişme ajanı sistemi, müracaatçı sistemi, hedef sistemi ve eylem sistemine ilişkin bilgileri içermesi beklenmiştir. Bu dört sistem aynı zamanda yukarıda sözü edilen mikro, mezzo ve makro sistemleri de değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Dört çocuk mahkemesinde (Trabzon 1. Çocuk Mahkemesi, Ankara 1. Çocuk Mahkemesi, İstanbul 1. Çocuk Mahkemesi ve İzmir 1. Ço-

cuk Mahkemesi) yapılan araştırmada 219 gözetim dosyası ve 926 gözetim raporu hazırlanan model, gözetim raporu doğrultusunda biçim ve içerik açısından değerlendirilmiştir.

Araştırma bulguları, gözetim görevlilerini birey ve aileyle çalışmayı içeren mikro ve mezzo düzeydeki rolleri daha çok yerine getirdiğini, makro düzeydeki rolleri çok az (%20'lerin altında) yerine getirebildiğini ortaya koymuştur. Bunun yanında araştırmada, gözetim görevlilerinin müracaatçı, hedef ve eylem sistemlerini daha çok "çocuk" ile "çocuk ve ailesiyle" oluşturdukları sonucuna ulaşmıştır. Yani, gözetim görevlisi gözetim sürecini daha çok gözetim altındaki çocuk ve ailesiyle yaptığı görüşmelerle hazırlamaktadır. Çocuğun çevresi ve diğer örgütlerle çalışma oldukça düşük düzeyde bulunmaktadır.

Her iki çalışmada da ortaya çıkan önemli nokta, çocuk mahkemelerinde hazırlanan SİR'ler ve gözetim raporlarının daha çok suça yönelen çocuk ve ailesiyle yapılan görüşmelerle hazırlanmış olmasıdır. Oysa, daha önce de ifade edildiği gibi, çocuğun suça yönelmesinde olduğu kadar toplumla bütünleşmesinde de üç sistemden (mikro, mezzo ve makro) birden yararlanılması gerekmektedir. Yani, çok sistemli bir olgu olan çocuk suçluluğunu analiz ederken ve müdahalede bulunurken çocuğun ve çevresinin ihtiyacı doğrultusunda gerekli tüm sistemlerin değerlendirilmesi ve sürece dahil edilmesi zorunludur. Aksi takdirde sorunun sadece görünen kısmı ile ilgilenecek; gerçek soruna müdahale edilmeyecektir. Bu durum, çocuğun bir kısır döngüye girmesine neden olabilecektir. Çünkü suça yönelen çocuğun sadece kendine ve ailesine müdahale etme ve bu müdahaleyi de genellikle yapılan görüşmeler yoluyla gerçekleştirme, suça yönelmede çevre faktörlerini göz ardı etmeyi beraberinde getirecektir.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal inceleme raporları suça yönelen çocuğun bireyselleştirildiği, gereksinmelerinin vurgulandığı, çocuk mahkemesi ve toplum arasında köprü işlevi olan raporlardır. Gözetim raporları ise, gözetim sürecinde çocuğun izlenmesi, gelişme ve değişmelerin kaydedilmesi, mahkemelerin bu konularda bilgilendirilmesi ve gerekli müdahalenin yapılması açısından önemlidir.

Sosyal inceleme ve gözetim raporlarına ilişkin her iki araştırmada da raporların daha çok mikro düzeyde çalışmaları yani çocuğa ve ailesine ilişkin bilgileri içerdiği görülmektedir. Gerek SİR gerekse gözetim raporlarının hazırlanmasında bilgi toplama ve müdahale süreci oldukça önemlidir. Bilgi toplama sürecinde, çocuk, ailesi, okul, işyeri, içinde yaşadığı çevre yani çocuğun ilişkide olduğu tüm sistemlerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu değerlendirme süreci, çocuğun yüksek yararı doğrultusunda yapılacak müdahalede işlevsel olacaktır. Her iki çalışmanın vurguladığı en önemli sonuç, SİR'lerin ve gözetim raporlarının çocuk adalet sisteminde işlevsel olmadığına ilişkindir. O halde bunun nedenleri üzerinde durulmalıdır.

Öncelikle, ÇMU'nun SİR hazırlamasında ve gözetim sürecini ele almasındaki model, tıbbi (medikal) model bakış açısıdır. Böyle bir bakış açısının, ÇMU'nun sorunu, yalnızca çocukla sınırlı bir biçimde ele almasında etkili olduğu düşünülebilir. Raporların hazırlanmasında diğer önemli bir nokta, çocuk mahkemesi uzmanlarının mesleki rolleri yerine getirmesinde ihtiyaç duyduğu "araçlar"dan yoksun oluşudur. Bugün, ÇMU'ların ev ve çevre ziyaretlerinde gereksinim duyduğu araçtan yoksun oluşu buna örnek verilebilir. Bunun yanında ÇMU'nun görüşme yapacağı "özel odadan" yoksun oluşu mesleki çalışmasını olumsuz etkilemektedir. Bu ihtiyaç çocuğun gizlilik ve bireysellik ihtiyacı için de çok önemlidir. Diğer bir neden olarak da hizmet ve kaynak yetersizliğinden söz edilebilir. Ülkemizde, sağlık, çalışma, eğitim, adalet, sosyal refah sektörleri arasında işbirliği ve eşgüdüm sorunları mevcuttur. Bu durum ÇMU'nun çalışmalarında gerekli kaynak ve hizmetlere ulaşmasını engellemektedir. Çocuk mahkemelerinin ve gözetim sisteminin yeni olduğu ülkemizde, belki de en önemli gereksinim, suça yönelen çocuklara yönelik politika üretme ve örgütlenmeye ilişkin çalışmalardır. Bu da çocuk suçluluğu alanında, çocukların toplumla bütünleşmesini sağlayacak hizmet ve programların geliştirilmesi, toplumdaki ilgili diğer sektörlerle işbirliği ve eşgüdümün sağlanması, çocuk mahkemelerinin kaynaklarının artırılması ve tüm bunlara ilişkin mevzuat düzenlemeleri anlamına gelmektedir.

Gerek sosyal inceleme raporlarının gerekse gözetim raporlarının hazırlanması sürecine, tüm sistemlerle birlikte özellikle çocuk mahkemesinin bir bütün olarak katılması çok önemlidir. Aksi takdirde, çocuğun bireysel ihtiyaç ve müdahale sürecinin vurgulandığı sosyal inceleme raporları, örgütsel destekten yoksun bir biçimde sadece hazırlanmış bir rapor olarak çocuğun dosyasında gözlerden irak kalacaktır. Bu durum, çocuğun neden suça yöneldiği ve ne tür bir tretmana ihtiyaç duyduğu konusunda kendini ifadesini de engelleyicidir. Benzer olarak, gözetim kararıyla toplumdan koparılmadan bütünleşmesi amaçlanan çocuk, onu suç davranışına yönlendiren ve buna ilişkin bir müdahalenin olmadığı bir ortamda yaşamını sürdürmek zorunda kalacaktır. O halde, çocuk mahkemelerinde gelişmelere yönelik kapıyı açacak olan anahtarlar SİR'ler ve gözetim raporlarıdır. Bu nedenle çocuğun yüksek yararı ve korunması doğrultusunda SİR'e ve gözetim raporlarına; çocuk mahkemesi uzmanı, yargıç, savcı ve uygulamayı yürüten tüm çalışanların sahip çıkması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Angenent, Huub ve Anton de Man, *Background Factors of Juvenile Delinquency*, Peter Lang Publishing, Inc. New York, 1996.
- Baykara, Acar, Yüksel, "Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri ve Gözetim Raporları", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Baykara, Acar, Yüksel ve Özlem Cankurtaran Öntaş, "Yoksulluk ve Yoksunluğun Bir Ürünü: Çocuk Suçluluğu", *Yoksulluk Sempozyumu*, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 3, İstanbul, 2003. s. 298-314.
- Delikara, İpek Ertokuş, "Ergenlerin Akran İlişkileri ile Suç Kabul Edilen Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", 1. *Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu*, (Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu) 29-30 Mart 2001 Bildiriler, Ankara, 2002, s. 147-161.
- Hancı, Hamit, "Çocuk ve Ergen Suçluluğu", *Adli Tıp ve Adli Bilimler*, 1. bas., Ankara 2002, s. 237-263.
- Kıcalıoğlu, Mustafa, "Suçlu Çocukların Topluma Kazandırılması: Ankara İslahevi Örneği", *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Uzmanlığı Programı*, Ankara 1988.
- Özdek, Yasemin, "Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler", *Amme İdaresi Dergisi*, 33, 4: 21-48, Aralık 2000.
- Torczyner, Jim, "Globalization, Inequality and Peace Building: What Social Work Do?", *Canadian Social Work*, 2,1: 123-146, Summer 2000. (Special Issue: Social Work and Globalization)
- Seydlitz, Ruth ve Pamela Jenkins, "The Influence of Families, Friends, Schools, and Community on Delinquent Behavior", *Delinquent Violent Youth: Theory and Interventions*, Ed. Thomas P. Gullotta, Gerald R. Adams, Raymond Montemayor, Sage Publications, London 1998: 53-98.
- Türkeri, S. Sedat, "Çocuk İslahevleri ve Çocuk Cezaevindeki Çocukların Suç İşleme Nedenleri Açısından İncelenmesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Planlaması Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.
- Uluğtekin, Sevda, "Çocuk Hakkında Yapılması Gereken Araştırmaların Çocuk Yargılamasındaki Yeri ve Önemi", *Psikiyatri*, (Adli Psikiyatri Özel Sayısı) Ed., Remzi Oto. 4, 2: 117-123, Aralık 2003.
- Uluğtekin, Sevda ve Yüksel Baykara Acar, "Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri ve Gözetim Raporları Araştırması Temelinde Türkiye'de Gözetim Sisteminin Değerlendirilmesi", III. *Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu*, (Bakım, Gözetme, Eğitim'e sunulan bildiri) Ankara 23-25 Ekim 2003.
- Uluğtekin, Sevda, *Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*, Ankara, 1994.
- Uluğtekin, Sevda, *Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma*, Ankara 1991.